

SEMNIIFICAȚIA MEMORIULUI-MANIFEST AL VOLUNTARILOR ROMÂNI DE LA DARNIȚA KIEVULUI (13/26 APRILIE 1917)

După o perioadă relativ îndelungată în care a fost prezentată superficial, de regulă trunchiat sau în contextul altor evenimente, problema voluntariatului românesc din anii primului război mondial este astăzi mult mai bine cunoscută, ca urmare a aparițiilor editoriale din ultimii ani¹. Se remarcă îndeosebi studiile referitoare la voluntarii transilvăneni și bucovineni din Rusia, recrutați din rândurile prizonierilor austro-ungari capturați pe frontul din Galiția. Aceasta datorită faptului că, pe de-o parte, numărul captivilor din armata cezaro-crăiască a fost cu mult mai mare pe frontul răsăritean comparativ cu alte zone de luptă din Europa, iar pe de altă parte, din motivul că mișcarea voluntarilor români din Rusia, având ca obiectiv lupta în rândurile oștirii Regatului Român pentru desăvârșirea unității naționale, a avut o amploare cu mult mai mare comparativ cu cea din Italia, Franța sau S.U.A.

Născut în condiții dificile, asupra cărora nu vom insista aici², Primul Corp al Voluntarilor Români din Rusia a fost, la începuturile sale, rodul inițiativelor personale ale unor intelectuali transilvăneni și bucovineni, hotărâți să continue pe meleaguri străine lupta de emancipare a neamului pe care o profesaseră acasă înainte de război.

Câtă vreme nu exista încă nici o susținere oficială din partea guvernului român, iar autoritățile ruse manifestau o vizibilă răceală față de ideea eliberării prizonierilor români și organizării lor în unități de "voluntari naționali", un grup de ofițeri români (Victor Deleu, Vasile Chiroiu, Ioan Vescan, Octavian Vasu, Emanoil Isopescu, Valeriu Milovan) a înființat la 9 decembrie 1916 un Comitet Executiv, cu scopul de a întreprinde demersurile necesare mobilizării voluntarilor³. Sediul acestuia a fost orașelul Darnița – un cartier al Kievului, pe malul vestic al Niprului – unde se găsea un mare lagăr de prizonieri din armatele Puterilor Centrale, printre care și câteva mii de români.

Ca urmare a insistențelor Comitetului Executiv, de la începutul lui ianuarie 1917 cererile sale au început să-și facă efectul, mai ales că, în perspectiva trecerii la refacerea potențialului militar al țării, guvernul român era preocupat inclusiv de sporirea efectivelor armatei. În 5 ianuarie au sosit la Darnița locotenent colonelul Constantin G. Pietraru și locotenent colonelul Predescu, însărcinați de autoritățile de la Iași să se informeze asupra problemei voluntarilor⁴. Totodată, într-o acțiune mai energică pe front, pentru a salva prestigiul știrbit al regimului țarist, erau interesate și unele cercuri politice și militare ruse, ceea ce a determinat o mai multă bunăvoință față de demersurile prizonierilor români⁵.

După izbucnirea revoluției ruse din februarie 1917, printre ale cărei lozinci se număra și dreptul de autodeterminare a popoarelor, voluntarii de la Darnița și-au intensificat eforturile de organizare, precum și acțiunea de recrutare a noi membri dintre românii aflați în prizonierat. La rândul său, întors la Iași, Pietraru a înaintat Marelui Stat Major un raport în care elogia starea de spirit

¹ Dintre acestea enumerăm: Ioan I. Șerban, *Istoricul Legiunii Române din Italia*, în *Apulum*, XVIII, 1980, p. 493-528; Idem, *Primul Corp al Voluntarilor Români din Rusia (I)*, în *Apulum*, XXV, 1988, p. 429-454; *Ibidem (II)*, în *Apulum*, XXVI, 1989, p. 533-559; Gheorghe Unc, *Din lupta soldaților români ardeleni pentru autodeterminare națională și pentru unirea Transilvaniei cu România, în anii primului război mondial*, în *Ziridava*, XIV, 1982, p. 257-283; Vasile Dudaș, *Voluntarii Marii Uniri*, Timișoara, 1996; Constantin I. Stan, Doru Goron, *Contribuții aduse de voluntarii români transilvăneni și bucovineni la realizarea unității naționale românești (1916-1918)*, în *Acta Musei Porolissensis*, XI, 1987, p. 331-345; Ioan I. Șerban, *Constituirea celui de-al doilea Corp al Voluntarilor Români din Rusia (I)*, în *Apulum*, XXXVI, 1999, p. 449-460; *Ibidem (II)*, în *Apulum*, XXXVII/2, 2000, p. 153-164 etc.

² Pentru detalii vezi Ioan I. Șerban, *Primul Corp al Voluntarilor Români din Rusia (I)*, în *Apulum*, XXV, 1988, XXV, p. 429-454.

³ Arhiva istorică a Muzeului Național al Unirii, Alba Iulia (în continuare A.M.N.U.A.I.), Ordine de zi, rapoarte, procese verbale ale comandamentului Corpului Voluntarilor Români de la Darnița (decembrie 1916 – aprilie 1917), caiet mss. în limba română și limba rusă, inv. 2880; Arhiva istorică a Muzeului Banatului, Timișoara, fond *Istorie modernă*, dosar Darnița, f.2.

⁴ Biblioteca Academiei Române (în continuare B.A.R.), Serv. msse., Arhiva "Lucaefărului", dosar Marele Stat Major (C.G. Pietraru, *Memoriu asupra activității mele în Rusia din ianuarie 1917 până azi, 25 VII 1917*), mapa IX, varia 21.

⁵ *Loc. cit.*, Serv. msse, fond *Victor Deleu (V. Deleu – 1876-1939, vol. IV, p. 463-464)*; A.M.N.U.A.I., Ordine de zi, rapoarte, procese verbale ...

patriotică pe care o constatase la Darnița și insista ca ardelenii și bucovinenii din Rusia să fie sprijiniți în laudabilele lor eforturi⁶.

În sfârșit, după multele ezitări, care nu pot fi justificate decât prin starea de confuzie și incertitudine ce domnea în Regatul României după eșecul campaniei din 1916, Ministerul de Război de la Iași a emis în 23 februarie 1917 ordinul nr. 1191, prin care consfințea constituirea Corpului Voluntarilor ardeleni și bucovineni din Rusia⁷. În baza ordinului, locotenent colonelul Pietraru a fost însărcinat cu recrutarea și înscrierea de noi voluntari, precum și cu funcția de șef de stat major al Corpului, iar la comanda acestuia a fost numit, cu titlu onorific, generalul Constantin Coandă, atașatul român pe lângă Marele Cartier General al armatei ruse de la Moghilev⁸.

Recrutarea noilor voluntari în jurul nucleului de la Darnița a început chiar în ziua de 23 februarie. A fost necesară însă o perioadă de noi demersuri pe lângă autoritățile ruse aduse la putere de revoluție, în care scop Pietraru s-a deplasat în mai multe rânduri la Petrograd, Moscova și Moghilev⁹. În aprilie, folosindu-se de vizita lui Ion I. C. Brătianu, însoțit de prințul moștenitor Carol, în capitala Rusiei, Coandă și Pietraru au obținut din partea Guvernului Provizoriu aprobarea verbală pentru recrutarea a 30.000 de prizonieri¹⁰, dar ulterior noul ministru de război de la Petrograd a dispus să fie eliberați din lagăre numai 5.000 de români¹¹, sub motivul că munca acestora în agricultură și industrie este necesară intensificării efortului de război al Rusiei.

Între timp, la Darnița au continuat acțiunile organizatorice. În 16 martie s-a anunțat oficial constituirea Corpului Voluntarilor Români, iar două zile mai târziu, în prezența lui Coandă, Pietraru și a membrilor Comitetului Executiv, voluntarii au semnat un angajament prin care se puneau “cu trup și suflet în slujba patriei adevărate”¹². În același spirit, în 24 aprilie a fost convocată o întrunire a corpului ofițeresc, în cadrul căreia locotenentul Pompiliu Nistor, medic brașovean, a prezentat o expunere cu privire la evoluția evenimentelor internaționale și cu ample referiri la conduita pe care trebuiau să o urmeze voluntarii și prizonierii români din Rusia. În încheierea întrunirii s-a hotărât să se trimită un Memoriu-Manifest Guvernului Provizoriu al Rusiei, guvernului român, guvernelor statelor occidentale aliate, organizațiilor reprezentative ale celorlalte popoare dominate din Austro-Ungaria etc., desemnându-se o comisie de redactare a documentului, alcătuită din Pompiliu Nistor (medic), Victor Deleu, Octavian Vasu, Nicolae Nedelcu, Gavrilă Iuga, Vasile Chiroiu, Trifon Ghilezan (avocați), Simion Gocan (preot) și Emanoil Isopescu (profesor)¹³.

Conform hotărârii adoptate cu acest prilej, în 13/26 aprilie s-a desfășurat adunarea “națională” a tuturor voluntarilor concentrați în lagărul de la Darnița, căreia i-a fost supus spre aprobare documentul alcătuit în zilele premergătoare. Numită mai târziu în chip simbolic “Prima Alba Iulie”, această întrunire a marcat trecerea voluntariatului din Rusia într-o etapă nouă, în care eforturile celor de la Darnița și Kiev s-au conjugat în mai mare măsură cu ale autorităților de la Iași. A rezultat perioada cea mai fertilă a existenței primului Corp al Voluntarilor Români, curmată abia la sfârșitul anului 1917 și începutul celui următor, sub impactul revoluției bolșevice din Rusia, al ieșirii aliatului răsăritean din război și al consecințelor nefaste pe care le-a produs această decizie asupra României.

Memoriul-Manifest – sau Declarația de la Darnița, cum mai este acesta cunoscut – a fost adoptat de adunare în unanimitate, ca document ce exprima opinia și năzuințele românilor de pretutindeni, constituindu-se într-o primă manifestare publică a dreptului poporului român de a

⁶ A.M.N.U.A.I., fond *Elie Bufeana* (Raport al lt. col. Pietraru către Marele Stat Major), ms., inv. 3224.

⁷ Petre Nemoianu, *Prima Alba Iulie. Voluntarii români în războiul pentru întregirea neamului*, Timișoara, 1922, p. 36.

⁸ A.M.N.U.A.I., Ordine de zi, rapoarte, procese verbale ...; *Gazeta Voluntarilor*, Cluj, I, nr. 38 din 4 noiembrie 1923.

⁹ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, Marele Stat Major – Serviciul istoric, dosar 2/ 1917, f. 8; *Gazeta Voluntarilor*, Cluj, I, nr. 38 din 4 noiembrie 1923.

¹⁰ B.A.R., Serv. msse., Arhiva *Luceafărului*, dosar Marele Stat Major (C.G. Pietraru, *Memoriu asupra activității mele...*), mapa IX, varia 21; *La Roumanie*, Paris, II, nr. 19 din 23 mai 1919.

¹¹ *Loc. cit.*, Arhiva *Valeriu Braniște*, mapa VI, mss. 8; Petre Nemoianu, *Prima Alba Iulie ...*, p. 37.

¹² *Loc. cit.*, fond *Victor Deleu (V. Deleu – 1876-1939)*, vol. IV, p. 470; Petre Nemoianu, *Prima Alba Iulie ...*, p. 37.

¹³ A.M.N.U.A.I., fond *Marea Unire*, Manifestul de la Darnița din 13/26 aprilie 1917, inv. 2889 (l. română) și inv. 3722 (l. rusă); Petre Nemoianu, *Prima Alba Iulie ...*, p. 25.

dispune de soarta sa, premergătoare cu un an și jumătate Declarației de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918.

Documentul – exemplu tipic al discursului românesc din anii luptei pentru întregirea statală – evidențiază că obiectivul unic al Corpului Voluntarilor din Rusia, însăși rațiunea constituirii acestei organizații, este de a “uni tot poporul, tot teritoriul românesc din monarhia austro-ungară în una și nedespărțită Românie liberă și independentă”. Deoarece se adresau în principal guvernului rus, celorlalte guverne ale statelor aliate și reprezentanților tuturor popoarelor oprite din Austro-Ungaria, autorii au considerat necesar să întreprindă o incursiune în istoria luptelor purtate de românii din Transilvania pentru emancipare națională, subliniind că dacă cu ani în urmă ei s-ar fi mulțumit și cu o autonomie națională, acum se pretind îndreptățiți să ceară încorporarea la România, “în numele dreptului fiecărei națiuni capabile de viață și în stare de a-și hotărî singură soarta, de a-și alege singură statul și forma prin care voiește să se guverneze”.

Din motive determinate de împrejurări, Memoriul exprimă “încrederea în sprijinul tinerei democrații rusești” și speranța că transformările petrecute în Rusia după revoluția din februarie vor da acestei țări o forță în plus față de statul autocratic al țarilor, permițându-i să se afirme ca un puternic stat democratic și ca un protector al popoarelor oprite din Austro-Ungaria. Dacă se admite necesitatea dezmembrării monarhiei dualiste, aceasta nu trebuie să se limiteze numai la Polonia, a cărei restaurare a fost acceptată și de Guvernul Provizoriu al Rusiei, ci trebuie să satisfacă și năzuințele naționale ale celorlalte popoare. “Suntem adânc convinși – subliniază Memoriul – că în acest sens a înțeles și democrația rusească ideea de *autodeterminare* din chemarea ei, solidară și în această privință cu democrația cea mai înaintată a Franței, Angliei și Italiei, precum și a Americii, exprimată prin glasul autorizat al generosului ei președinte, Wilson”.

Documentul se opune ideii organizării unui plebiscit în teritoriile austro-ungare, deoarece acesta nu ar putea exprima adevărata voință a popoarelor componente câtă vreme națiunile dominante dispun în continuare de “tot aparatul puterii de stat”. O dovadă grăitoare a refuzului autorităților austro-ungare de a recunoaște libertățile cetățenești sunt persecuțiile organizate împotriva frunțașilor români din Transilvania, precum și practica guvernului Tisza de a stoarce declarații de fidelitate din partea unor români și de a folosi renegați ca Vasile Mangra pentru a dovedi atașamentul românilor față de imperiul dualist. Voluntarii de la Darnița Kievului, foști militari trimiși cu sila să-și verse sângele în armata cezaro-crăiască, se opun “energic și în fața lumii întregi ca acele declarații să fie considerate părerea și voința neamului românesc din Austro-Ungaria”. Adevărata vreau a românilor – accentuează Memoriul – o exprimă “istoria întregii noastre vieți politice”, războaiele țăranilor din Transilvania, revoluția română de la 1848, “programele politice-sociale ce le-am profesat în viață prin fapte, în scris și cu vorba, în parlament și în străinătate”. O exprimă numeroșii condamnați politici care zac în închisorile statului ungar, “mulțimea fără nume a țăranilor care suferă și tac”, miile de români care au izbutit să se refugieze în România în anii războiului și, în sfârșit, “o exprimăm noi, foștii prizonieri de război, care îndată ce ni s-a dat puțința, am venit de bunăvoie la luptă și la moarte”.

Documentul de la Darnița se încheie într-o manieră optimistă, caracteristică acestei prime faze a voluntariatului românesc din Rusia: “Sângele nostru nu se va vărsa în zadar. Credem ferm că între viitoarele state fericite, naționale și democratice, va fi și România tuturor românilor”. Ultima frază a Memoriului apreciază încă o dată că “Datoria fiecărei democrații adevărate va fi să ne ajute și pe noi, ca pe toate popoarele subjgate, în interesul chiar al democrației”¹⁴.

Tradus în limbile rusă și franceză și semnat de 250 de ofițeri și 250 de subofițeri și soldați, în numele tuturor voluntarilor români, Memoriul-Manifest a fost trimis prin curieri, chiar a doua zi, Guvernului Provizoriu al Rusiei, sovietelor deputaților din Petrograd, Moscova, Kiev și alte orașe importante ale Rusiei, guvernului român, ziarelor și partidelor politice românești, reprezentanțelor diplomatice și militare aliate din Rusia, presei rusești, franceze, engleze, italiene etc. Un exemplar a fost înmănat misiunii formate din Vasile Lucaciu, Vasile Stoica și Ioan Moța, care a trecut prin Darnița în drum spre S.U.A., din însărcinarea guvernului de la Iași, astfel că textul acestuia a apărut ulterior în ziarul comunității românești din America¹⁵. Fostul voluntar Petre Nemoianu afirmă că, de asemenea, aviația aliată a lansat deasupra pozițiilor austro-ungare de pe frontul italian sute de ziare

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Loc. cit.*, fond Vasile Lucaciu, inv. 5642.

cuprinzând textul documentului și relatări despre Corpul Voluntarilor de la Darnița¹⁶, iar George Moroianu, aflat în emigrație, a făcut referire la Manifest în memoriul său din 24 septembrie 1918 către guvernul britanic, în care argumenta necesitatea dezmembrării Austro-Ungariei și unirii teritoriilor românești din dubla monarhie cu Regatul României¹⁷.

Referindu-se la felul în care documentul a ajuns în posesia autorităților române, Onisifor Ghibu, aflat atunci la sediul Corpului Voluntarilor, notează în amintirile sale: “El urma să fie predat în mâna lui Octavian Goga, care să se oprească la Darnița. Dar nu știu din ce motiv Goga s-a oprit o zi la Kiev (fără a mai apuca să viziteze lagărul de la Darnița – n.n.)¹⁸. În astfel de împrejurări mi s-a încredințat mie, lăsându-se la buna mea apreciere să-l prezint guvernului, sau regelui, sau Marelui Cartier”¹⁹. Un exemplar a fost predat de Ghibu generalului Prezan, care a făcut ca documentul să fie adus la cunoștința Ministerului de Război, a miniștrilor aliați acreditați la Iași și a presei din capitala Moldovei²⁰.

Declarația de la Darnița a avut un puternic răsunset în România, cu atât mai mult cu cât acțiunea transilvănenilor și bucovinenilor aflați în Rusia era necunoscută majorității opiniei publice românești. Referindu-se la semnificația acestuia, Octavian Goga arăta că prin glasul voluntarilor “vorbește Ardealul adevărat, zecile de mii de soldați care cer să se jertfească pentru pământul lor. Orice apreciere, orice înfrumusețare e inutilă. Cuvintele sunt limpezi, lapidare și lămuresc adevărul”²¹.

Memoriul-Manifest de la Darnița, prin care “firul vechii politici de memorande și petiții la împărat a fost tăiat”²², se constituie într-un important act politic și într-un program de acțiune străbătut de înțelegerea imperativelor vremii, în rândul cărora se situa la loc central problema dezrobirii naționale a popoarelor stăpânite de marile imperii. Semnificația majoră a acțiunii voluntarilor rezidă, după cum relevă documentul elaborat de foștii prizonieri, în faptul că ea era concepută nu numai ca “o îngroșare a rândurilor armatei române ci, în același timp, ca o manifestare publică, puternică de autodeterminare, în numele Transilvaniei și Bucovinei”, într-o vreme când prăbușirea Austro-Ungariei încă nu se întrededa, iar exprimarea deschisă a hotărârii de unire cu țara nu era încă posibilă în rândurile populației majoritare din cele două provincii.

Ideile cuprinse în Memoriul-Manifest din 13/26 aprilie 1917 reprezintă însăși argumentarea voluntariatului românesc consacrat întregirii naționale. De aceea, ele se regăsesc într-o exprimare aproape identică în toate memoriile, apelurile și manifestele elaborate pe parcursul activității ulterioare a primului și a celui de-al doilea Corp al Voluntarilor Români din Rusia, ca de altfel și în documentele organizațiilor voluntarilor români din Italia, Franța și S.U.A., precum și în cele ale emigrației române care a acționat în timpul primului război mondial în statele occidentale în vederea recunoașterii și susținerii internaționale a dezideratelor naționale ale poporului român.

* * *

În temeiul ideilor programatice înscrise în documentul de la Darnița, voluntariatul românesc din Rusia a luat în scurtă vreme o amploare deosebită. La începutul lunii mai 1917 sediul Corpului Voluntarilor a fost stabilit în orașul Kiev, iar peste câteva zile, sub coordonarea unor ofițeri ai armatei române, au început pregătirile pentru plecarea în România a primului eșalon de transilvăneni și bucovineni. Sosind la Iași în 7 iunie, acești “mesageri ai milioanei de confrăți din provinciile înstrăinate” au fost întâmpinați sărbătorește, ca un simbol al încrederii în izbânda finală a cauzei naționale. După o scurtă perioadă de instrucție, voluntarii au fost încadrați în unitățile armatei române,

¹⁶ Petre Nemoianu, *Prima Alba Iulie ...*, p. 29.

¹⁷ George Moroianu, *Luptele de emancipare ale românilor din Ardeal în lumină europeană*, vol. III, București, 1929, p. 61.

¹⁸ A.M.N.U.A.I., fond *Elie Bufeana* (E. Bufeana, *Octavian Goga – oameni și crâmpoie din zbuciumul luptătorului pentru unitate națională*), caiet mss., p. 71-72, inv. 6823.

¹⁹ Onisifor Ghibu. *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917-1918). Amintiri*, ms., p. 142.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ Octavian Goga, *Ne învață Mărășeștii*, Iași, 1983, p. 96-97; *România*, Iași, I, nr. 100 din 14 mai 1917.

²² Elie Bufeana, *Voluntarii români din Siberia*, Brașov, 1929, p. 10.

participând mai apoi la dramaticele bătălii de la Mărăști, Mărășești, Oituz. Până la începutul anului 1918, când Corpul de la Kiev s-a autodizolvat sub impactul revoluției bolșevice, au mai fost trimiși în țară aproape 10.000 de voluntari.

În pofida situației grave cu care se confrunta România în urma Păcii de la Buftea-București, acțiunea de organizare a voluntarilor din Rusia a fost reluată în a doua jumătate a anului 1918. Fiind însă puși în imposibilitatea de a se deplasa în Moldova, deoarece regiunile vestice și centrale ale Rusiei europene erau ocupate fie de armatele Puterilor Centrale, fie de Armata Roșie, ei au fost nevoiți să găsească o altă soluție. S-a născut astfel ideea transferării “armatelor naționale” de voluntari cehoslovaci, români, iugoslavi și polonezi pe frontul francez, pe ruta siberiană – singura posibilă –, pentru a continua lupta împotriva inamicului comun. Deplasarea s-a dovedit însă extrem de anevoioasă, iar timpul se scurgea și în noiembrie 1918 războiul mondial s-a încheiat prin capitularea Puterilor Centrale.

Voluntarii rămași în Rusia au traversat Siberia pe calea ferată, urmăriți de unitățile regulate ale Armatei Roșii și hărțuiți de detașamentele de partizani bolșevici. Până la încheierea lungului lor “Anabasis” (mai 1920) și îmbarcarea în portul Vladivostok pentru repatriere, voluntarii români au purtat numeroase lupte și hărțuiri cu forțele armate ale Sovietelor, presărându-și calea spre libertate cu sute de victime, morți, răniți și dispăruți. Crezul lor a rămas însă neîncetat cel înscris în Memoriul-Manifest de la Darnița, un ideal ce face din mișcarea voluntarilor transilvăneni și bucovineni o pagină remarcabilă a luptei pentru întregirea statală a României.

IOAN I. ȘERBAN

**THE SIGNIFICATION OF THE PETITION OF THE ROMANIAN VOLUNTEERS
FROM DARNIȚA – KIEV (13/26 APRIL 1917)**

SUMMARY

The petition of Darnița (a quarter in Kiev) is a very important document in the final stage of the struggle for stately unification of the Romanians. Drawn up by a group of Romanians from Transylvania and Bucovina, prisoners in Russia, former soldiers of the austrian-hungarian army, this is the first official act that explicitly and firmly demands the detachment of Romanian territories from the dualist monarchy and their unification to Romanian kingdom, on the basis of the people's right to self-determination. Spirited by the old ideal of the unification of all those who speak the same language, the authors of the petition (that was sent to the provisory government of Russia, to the Romanian government, to the governments of the allied western states, to the press, to some personalities etc.) express their determination to organize all the Romanian prisoners from Russia in units of volunteers, to fight together with the Romanian army and its allies to defeat the Central Powers and to complete the unification of Romania.